

ПРО СУЧАСНУ ТЕЛЕРЕЖИСУРУ

«...Осінь у Києві цього року стоїть класична.

Вчасно відбулося непомітне зниження температури. Прийшло і відійшло бабине літо, зачепившись за гілля блискучим волоссям. На Дніпро у жовтні лягли густі тумани, що й берегів не видно. А потім, коли наставали сонячні легкі дні, береги ці яскравіли багряно-жовтими кольорами. А ще схід та захід сонця. Неймовірна краса. Хто ж це все встигає побачити?

Птахи, коти, собаки, що ніжаться в останніх променях сонця. А люди?

Люди, здебільшого затиснуті собі подібними в автобусах, маршрутках та вагонах метро, не хочуть бачити цієї краси. Хтось уткнувся носом у рекламну безкоштовну газетку. Хтось ловить на екранах метро між рекламою та сумнівними цитатами великих людей сюжетики про кумедність зврячого життя. А молодь і того не хоче ні бачити, ні чути. На вухах начеплені аудіо-пристрої, і звідти — одноманітні синтезовані ритми, в крашому випадку поетичні тексти, схожі на телеграми чи написи на парканах...»

Цю розлогу цитату з «щоденника спостережень» одного із курсантів підготовчих курсів нашого університету я дозволив собі навести, аби якимось чином дати можливість проілюструвати те, якими очима дивиться на світ наш молодий сучасник.

Щороку в Національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого приходить нове покоління. Конкурси збільшуються. Змагальність між абітурієнтами зростає. Тобто ймовірність попадання в університет необдарованих, нецікавих людей дорівнює майже нулю.

Але проблеми навчання, адаптації до навчального процесу студентів і подальшої підготовки їх до професійної роботи лишаються старими. І з кожним роком ці проблеми зростають.

У наш час надзвичайної популярності набули професії телережисер і диктор та ведучий на телебаченні. Прогнозую, що дуже скоро популярними стануть професії — режисер телесеріалів та актор телесеріалів. При чому режисери й актори не тільки ігрових, постановочних серіалів, а й неігрових документальних, науково-популярних і освітніх телесеріалів та телециклів.

Чому це так? Чому цей продукт потрібен глядачу?

Відповідь дуже проста. Вона криється у самій природі телебачення. Телеглядач бажає зустрітися зі своїм улюбленим героєм якомога більше разів, і у чітко визначений час.

Навіть великі одноразові кінопроекти, які демонструються на ТБ, намагаються об'єднати в один цикл під якимось впізнаваним брендом, чи то «всі фільми про Джеймса Бонда», чи «найкраще із Майклом Дугласом» тощо.

Надзвичайно популярними в останні роки стали серіали про природу чи тварин, і не тільки серіали. Створено декілька міжнародних телеканалів, які цілодобово демонструють дорогі по виробництву серіали про братів наших менших. І переглядаючи рейтинги цих телеканалів та спостерігаючи, як розкуповується їхня

продукція іншими телеканалами, можна здогадатися, що фінансові справи у них ідуть непогано.

Телебачення давно вже стало цікавим ще однією своєю стороною. Телебачення як бізнес. Однак, не буду аналізувати цю сторону ТБ, бо це надзвичайно цікава сфера і потребує окремої розмови. А хочу наголосити лише на тому, що далекоглядні менеджери і власники телеканалів в Україні уже збагнули свою вигоду й не тільки закупають чужу продукцію, адаптуючи її під український телеринок, але й вкладають кошти у власне виробництво, демонструючи глядачеві свій оригінальний український телепродукт.

І тут постає питання, чи готова вища школа забезпечити професійними фахівцями всі запити, які висувають українські телеканали. Кількісно — так! Якісно — відповісти складно. А складно тому, що на ринку пропозицій існує тільки в Києві кілька вищих шкіл, які готують спеціалістів. Одні з хорошими традиціями, як НУТКТ. Інші ж, новоутворені, що не здобули собі авторитету, який, як відомо, вимірюється часом, народним поголосом і добрими справами. Це виклик часу!

В такий рішучий момент варто було б звернутися до історії. Засновником кафедри телережисури в тодішньому Київському театральному інституті ім. І. К. Карпенка-Карого, був Віктор Борисович Кісін, професор, талановитий режисер і геніальний педагог. Він же був і фундатором науки про телебачення в Україні*.

Скажу відверто, Україні й українській науці про телебачення поталанило. Кісін був людиною виняткового складу розуму, людиною широкої ерудиції, практиком-режисером, інтелігентом, скромнягою у житті й титаном у задумах. Він умів навколо себе збирати яскравих людей. Це йому належить вислів «режисер — це організатор творчого процесу». Наголошуючи на слові «творчого».

Недарма на першому курсі, який він набрав (тоді ще на кафедрі кінорежисури), Віктор Борисович поставив мету: випускник-телережисер повинен захиститися не одною дипломною роботою, трьома: зняти кінофільм, поставити у професійному театрі театральну виставу, а на телебаченні — захиститися телевізійною передачею. Це був максималізм педагога, який розумів, в якому виді діяльності доведеться працювати його учням.

Театр як основа знань і традицій в режисурі; кіно як поєднання технічного і творчого та перетворення в мистецтво; і телебачення як сукупність неймовірного поєднання всіх існуючих у житті форм режисури і впливу їх на сімейне життя. Принагідно додаю, що Віктор Борисович вважав, що телебачення повинно піднімати людський дух, допомагати людині жити, і жити достойно, а не роздавлювати людину всією своєю психологічною і технічною потугою, яка зростає з кожним роком.

Трохи пізніше... на кафедрі режисерів телебачення виник ще один неначе відділ, а саме — відділення дикторів та ведучих телевізійних програм (Т. Цимбал). Перший випуск був здійснений 1996 р. Базуючись на засадах виховання актора театру і кіно, викладачі за короткий термін оволоділи новою специфікою — актор на телебаченні. Творча атмосфера на кафедрі існує, слава Богу, і дотепер. І це, можливо, найцінніше, що потрібно було б зберегти.

Під час екзаменаційних сесій ловлю себе на думці, що присутній не на іспитах, а на якомусь фестивалі, де представлені різноманітні творчі школи. І це добре!

Від чого виникає така різноманітність? У першу чергу від особистості самого художнього керівника, приналежності його до певних творчих традицій, особистих творчих перемог в процесі навчання. І чим яскравіше особистість художнього керівника, тим більший вплив його на індивідуальність студента. Хоч не завжди цей вплив є позитивним. Але це творчі і виховні проблеми, з якими зіштовхуються

усі викладачі творчих професій: і в консерваторії, і в художній академії, і скрізь, де слово творчий є ключовим.

З цього приводу кілька моїх спостережень. У телевізійній режисурі необхідно якомога якісніше навчати ремеслу професії. Так сталося, що більш як за сто років у екранних мистецтвах виникла доволі точна наука — монтаж. Коли молодий режисер нехтує цією наукою, то він заплутує і глядача, і самого себе. Тоді герой в картині не розкриває зміст сюжету, а дратує глядача своїм напрямом руху, своїм неприємним скаканням по площині екрану. Але це у фільмах, де раду цим помилкам можна дати. А що вже діється на так званому «живому телебаченні». Особливо в телевізійних шоу, коли учасники передачі, спілкуючись чи з ведучим, чи зі своїм опонентом, говорять йому в ... потилицю. А опонент гаряче продовжує дискусію, звертається до свого візаві теж... в потилицю. І коли нарешті бачиш загальний план, де всі сидять як годиться, звертаючись один до одного, і дивляться один одному в очі, то стає очевидним, що режисера цього проекту нічого не навчили, хоч він і має диплом.

А проекти (дорогі за затратами), що не доносять точку зору авторів — це даремно викинуті гроші. І це не тільки на маленьких, а й на центральних телеканалах України. І на «Інтері», і на ICTV, і на «Україні»...

Якось мене запросили на один телеканал зробити оглядовий семінар з монтажу. А потім у кінці запропонували проаналізувати останній інформаційний випуск новин. Це був недільний підсумковий випуск. Були сюжети, відзняті власними знімальними групами, і сюжети закордонних агентств (BBC, REUTERS). Різниця в монтажній культурі була очевидною. На жаль, не на користь знімальних груп цього каналу. А коли проаналізували, чому це так, то виявилось, що режисер взагалі не виїжджає на зйомки, а йому привозять вже відзнятий матеріал, який він намагається як-так змонтувати до ефіру. Знову — гроші, викинуті на вітер.

Мушу сказати, що монтажу студенти навчаються із задоволенням. Їм подобається ця наука, і екзамени теоретичні вони здають успішно. А от в подальшій, практичній роботі, застосовують ці знання далеко не всі випускники. Але це все розмови про ремесло. А що ж, власне, із головним — творчою індивідуальністю майбутнього митця?

А чи потрібен митець?

Переважає більшість сучасних українських телеканалів і продакшн-студій скажуть: «Ні! Митець український нам не потрібен. Нам потрібен хороший ремісник. Митця ми запросимо з Росії, з Польщі, з Англії, з Америки, якщо хочете. Але тільки — не українській молодий митець!»

Чому? Він не зручний і не рентабельний? На нього потрібно затратити багато часу, терпіння, коштів. Чи справді це так? На мою думку, це свідома неправда, в яку охоче вірять менеджери каналів, і завзято переконують у цьому публіку. А правдива відповідь на це питання криється в тому, на чій фінанси існує той чи інший канал, бо за цим стоїть інша відповідь: кому платить український глядач за виробництво неукраїнської продукції.

За останні роки всі більш-менш талановиті випускники: режисери, оператори, актори пішли на службу іншій культурі, знімають і знімаються в другорядних російських серіалах. Але це теж окрема велика тема. Чи потрібен Митець українському телебаченню?

Повернемося до нашої вищої теле- кіно- театральної школи. Викладачі змушені повсякчас опиратися тенденції, що вже стає просто вимогою — штампування

спеціалістів у стінах університету для потреб виробництва галузі. І найцікавіше, що дуже багато випускників саме про це мріють — бути таким, як відомий режисер Х, чи ведуча Y.

Занадто низився загальноосвітній рівень вступаючих у творчі вузи. Все це результати Інтернету — для чого читати 500 сторінок «Анни Кареніної» Л. Толстого, коли можна прочитати 20 у комп'ютері? Відчуваються перейняті спрощені кліше поведінки у побуті, в стосунках. Багатогранність світогляду і світовідчуття нині у молоді не в моді.

І все ж таки настає 1-е вересня, і в аудиторії заходять нові люди. **Таких ще в українській культурі не було. Вони унікальні. Вони ще цього не знають, вони тільки здогадуються, що від них залежить майбутнє цієї української культури. Вони є носіями унікального відчуття свого покоління, часу. Вони несуть ментальність нашого суспільства і народу. Вони мотивовані, але невмілі.** Їм потрібно дати знання і вмільсть. Не покалічити, не переламати. Вони багато чого розуміють у житті, але не хочуть відкриватися перед нами. І не потрібно їм цього робити — відкриватись нам. Їхнє «відкривання» повинно вражати яву глядача у їхніх творах. Бо їм ще потрібно переламати стереотипи уявленя про них у знахобнілих менеджерів від телебачення. Їм потрібно вразити серця мільйонів телеглядачів не болочим шоком, заповзаючим у душу звірою і цинізмом, а радістю і щастям того, що ти живеш... Коротше кажучи, їм потрібно навчитися опиратися...

І тут знову проблема навчання. Раніше на курси, особливо режисерські, набирали 5-7 чоловік. Зараз — удвічі, а то й утричі більше. Кількість педагогів залишається та ж сама. Кількість аудиторій і робочих майданчиків для занять в університеті не збільшувалась років тридцять. З'являються нові спеціальності. Тіснява в аудиторіях, в самих приміщеннях університету очевидна. А виходу з цієї ситуації поки що не видно. Скажу відверто, державі до нашого університету, до речі, теж державного, глибоко... байдуже (це найделікатніше слово, що вдалося підібрати). Очевидно, все дійде до того, що приміщення доведуть до аварійного стану, потім переселять університет на околицю міста, десть у заводські порожні корпуси, пізніше — на місці у центрі Києва зруйнують старі будови (не дивлячись, що це пам'ятки архітектури) і збудують якийсь супермаркет або розважальний центр.

Але це вже інша тема. А ми повернемося знову до теми телебачення, науки про нього й виховання спеціалістів для цього ж таки телебачення. Вище я вже говорив, що телережисер — це спеціальність, окрім того, що творча, ще й технічна. З першого курсу студенти неначе занурюються в світ телетехніки та телетехнологій. Але варто зазначити, що зразки техніки, на яких студенти проходять навчання в університеті, давно застарілі, й це не дивлячись на те, що майже щороку інститут закуповує щось нове. Однак це «нове», дійшовши до навчальної студії, університету, перестає бути новим. І тут провина не тільки університету, чи технічних спеціалістів, які моніторять сучасний ринок телетехніки. Річ у тім, що якісна професійна телевізійна техніка на сьогодні дуже дорога. Закупити її під силу лише потужним телевізійним каналам країни. Наявність нової передової професійної техніки та технологій відразу дає конкурентні переваги перед іншими телеканалами і продакшн студіями. Це стає відразу помітно і глядачам, і спеціалістам.

Звичайно, університет з його технічною базою ніколи не буде конкурентним з телеканалами. Та це й не потрібно. Вимоги до завдань зі спеціальності на перших двох курсах цілком можна виконати на техніці умовно «старій», але справній, і обов'язково професійній. Тому що виконання курсових робіт на любительській

техніці не привчає студента бути вимогливим до технічної якості свого твору.

На останніх курсах навчання студентів спрямовують бути ближче до виробництва на телевізійних каналах та на продакшн студіях, де вони проходять практику. Але ця практика, яка є обов'язковою для студента, виявляється здебільшого формальною для виробництва. Сучасне телевізійне виробництво бачить і в студенті-практиканті, і у випускникові тільки ремісника. А дарма.

Під час навчання в університеті, майже на кожному курсі з'являються нові, зовсім свіжі ідеї й оригінальні втілення, і якби менеджери телеканалів уважніше ставилися до пропозиції, то їм не довелося платити великі гроші іноземним розробникам телепродукту. А то вже до абсурду доходить на українському телепросторі: існують кілька «Свобод слова», карних розслідувань, екстрасенсних змагань, реаліті-шоу, танців з зірками, фабрик зірок і т.д., і т.п. Кінця цьому переліку не видно. А діагноз всьому — недовіра до вітчизняних спеціалістів та відсутність стратегічного мислення розвитку телебачення.

Між тим, телевізійний глядач не настільки терплячий, як може здатися декому з менеджерів і телевізійних критиків. В історії, і не такій вже далекій, відомі факти втрати інтересу глядача до телеканалу. І тут одним переформатуванням програм, чи зміною керівного менеджменту не обійтися.

Усі, хто взявся за телевізійну справу, повинні запам'ятати одну нехитру істину — нехтування реальним життям, нав'язування віртуальних, неіснуючих проблем суспільству, чужих героїв, чужинницьких проблем, та підміна цінностей, ведуть до втрати довіри глядачів, падіння рейтингів і в результаті до знищення каналу як такого.

Ще зовсім недавно була досить модною теза, що «глядач буде думати про життя так, як ми йому це життя «покажемо» або «не покажемо». Занадто самовпевнено.

Сучасний телеглядач, а особливо український, — більш розумний, кмітливий і хитріший, ніж про нього думають деякі теледіячі. Сучасний телеглядач хоче правди, художньої правди і справедливих стосунків у трикутнику «глядач-телебачення-життя». Я чомусь думаю, що оце справжнє відчуття справедливості стосунків заходить щороку 1-го вересня в аудиторії нашого університету. Зміцнити б його, озброїти знаннями й вмінням, додати впевненості у власні сили, вибудувати найближчу перспективу й тоді...

А поки що «щоденник спостережень» вступаючого на телережисерський факультет:

«...Наступна зупинка «Золоті ворота». Двері вагону вже майже зачиняються та раптом чиясь рука зупинила ці двері, і у вагон протиснувся юнак у куртці з капюшоном. Рюкзак за плечима, потерті джинси, аудіо пристрій на вухах. Юнак, яких навколо тисячі. Він глянув навколо себе. Поїзд рушив. І раптом звідкільсь почала линути симфонічна музика, сильно, потужно. Вона линула із навушників, що були на голові юнака. Це було так незвично. Адже із безлічі навушників, що були у вагоні, звучала однаманітна синтетична музика, а тут раптом Моцарт, та ще й 40-й концерт. Дівчина, що стояла поруч з хлопцем, теж у навушниках, з цікавістю зиркнула на нього. Посміхнувся літній чоловік. І все навколо хлопця почало ніби танути. Люди добрїшали на очах... Та це пожавлення у вагоні, спричинене хлопцем, Моцартом і ще чимось, тривало недовго. Поїзд зупинився — і юнак із Моцартом вийшов на «Золотих воротах». А розгалій вагон поїхав далі...» Кінець цитати. Ніяких порівнянь. Ніяких аналогій. Простий плин життя і деякі враження про телебачення як частину цього життя.

* Перед тим, у 1969 р. на кафедрі кінорежисури Родіоном Єфименком та Вадимом Чубасовим був набраний курс режисерів телевізійного кіно, а вже у 1975 р. В. Чубасовим та у 1976 р. В. Кісіним набрано перші курси телережисерів. У 1991 р. в Інституті ім. І. К. Карпенка-Карого створюється кафедра режисерів телебачення. У 1996 р. відбувся перший набір дикторів та ведучих телебачення Тетяною Цимбал.